

Nationaal
Psychotrauma
Centrum

ARQ Kenniscentrum
Oorlog, Vervolging
en Geweld

Geluiden uit de stilte

Onderzoek naar de doorwerking van (vermeende) collaboratie
in de familiegeschiedenis

Publiekssamenvatting
Diemen, september 2024

Geluiden uit de stilte

Tijdens de Tweede Wereldoorlog koos een deel van de Nederlanders de kant van de Duitse bezetter. Na de bevrijding werden velen van hen opgepakt en bestraft. De kinderen van deze mensen kunnen tachtig jaar na de oorlog nog steeds problemen ervaren met het oorlogsverleden van hun ouders. Het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) bevat de dossiers van personen die in de jaren 1940-1945 werden verdacht van collaboratie met de Duitsers. Vanaf januari 2025 zal dit archief openbaar en digitaal doorzoekbaar zijn. Dit kan mogelijk tot een toename van klachten leiden onder kinderen van (vermeende) collaborateurs.

Het doel van het onderzoek

'Geluiden uit de Stilte' brengt in kaart hoe de oorlogsgeschiedenis nog altijd doorwerkt in het leven van de kinderen van (vermeende) collaborateurs en welke zorg en ondersteuning gewenst is. Daarnaast is onderzocht hoe er vanuit de samenleving tegen kinderen van collaborateurs wordt aangekeken en wat de

mogelijke impact van een openbaar en digitaal CABR kan zijn. Deze publiekssamenvatting bevat de belangrijkste bevindingen van het onderzoek en aanbevelingen voor beleid en zorg voor kinderen van (vermeende) collaborateurs.

“Wij moesten het hele dorp doorlopen en ik was vier, dus liep niet zo hard. Een man zette een geweer op mijn rug en zei: Doorlopen, anders schiet ik je dood, vuile NSB'er!”

Onderzoeksmethode

Dit onderzoek is uitgevoerd door middel van een literatuurstudie van de bestaande literatuur, een interviewstudie en een panelonderzoek. Voor de literatuurstudie zijn 31 bestaande studies rondom de doorwerking van collaboratie geanalyseerd.

De interviews zijn gehouden met 10 kinderen van (vermeende) collaborateurs. Hiervan waren 7 vrouwen, 3 mannen en de leeftijd varieerde tussen de 36 en 88 jaar. In de interviews stond de vraag centraal hoe het collaboratieverleden van hun ouders heeft doorgewerkt in hun leven, welke klachten zij hebben ervaren en wat hun ervaring is met zorg en ondersteuning.

De vragenlijsten zijn uitgezet onder leden van het LISS Panel van Centerdata. Vragenlijst A is ingevuld door 159 mensen met een collaboratiegeschiedenis. Hiervan waren 34 kinderen, 62 kleinkinderen en 63 verdere familieleden van (vermeende) collaborators. Vragenlijst B is ingevuld door 1224 mensen, representatief voor de Nederlandse samenleving. In de vragenlijsten is gekeken naar klachten vanwege het oorlogsverleden, ervaringen met zorg, en hoe mensen aankijken tegen de openbaarmaking van het CABR.

31 Literatuurbronnen

10 Interviews

159 + 1224 vragenlijsten

Resultaten

Doorwerking van het collaboratieverleden

Tachtig jaar na de Tweede Wereldoorlog kan het verleden nog altijd doorwerken in het leven van kinderen van (vermeende) collaborateurs, en ook in het leven van volgende generaties. De impact van het verleden hangt samen met ervaringen vanuit de maatschappij, binnen het gezin en individuele aspecten.

Maatschappij

Kinderen van (vermeende) collaborateurs kunnen te maken hebben (gehad) met maatschappelijke veroordeling en uitsluiting, beperkte studie- of werkkansen of het opgroeien in armoede vanwege het oorlogsverleden van hun ouders. Een deel van de kinderen en kleinkinderen is nog steeds bang voor sociale uitsluiting, en schuwt bijvoorbeeld werk in een publieke functie.

Gezin

Een deel van de kinderen van (vermeende) collaborateurs is opgegroeid in getekende families, waarbij de impact van de oorlog een grote rol speelde. Gezinsrelaties staan vaak onder druk vanwege het verleden, waarbij kinderen bijvoorbeeld een loyaliteitsconflict in relatie tot ouders kunnen ervaren.

Individueel

Ongeveer een derde van de kinderen van (vermeende) collaborators en een vijfde van de kleinkinderen geven aan op enig moment in hun leven psychische of fysieke klachten te hebben gehad waarbij zij zelf aangaven dat het collaboratieverleden een rol speelde. De literatuur en interviews laten zien dat een deel van de mensen ernstige klachten ervaart die samenhangen met het oorlogsverleden, waaronder angstklachten, depressieve klachten en problemen rondom de eigen identiteit.

“Het is onontkoombaar en het houdt nooit op, want je wordt iedere keer toch weer getriggerd, op de meest onverwachte momenten. Naarmate je ouder wordt vallen ook de remmen wat weg, dus ben je weer gevoeliger voor dingen en dat vind ik moeilijk.”

Wensen rondom zorg en ondersteuning

Het collaboratieverleden van de ouders is vaak niet de reden waarom mensen in eerste instantie hulp zoeken. Men zoekt hulp voor een andere ingrijpende gebeurtenis, zoals een scheiding of het overlijden van een ouder. Ook als kinderen van (vermeende) collaborateurs wel een link leggen tussen de klachten die ze ervaren en het oorlogsverleden, zoeken ze vaak geen hulp. Negatieve gevoelens zoals schuld en schaamte zouden hierbij een rol kunnen spelen.

Hoewel de reden voor het zoeken naar hulp niet direct aan de oorlogservaringen en familiegeschiedenis gerelateerd hoeft te zijn, kan het heel helpend zijn om de behandeling in

de context van familiegeschiedenis en oorlog te plaatsen. Het zonder oordeel luisteren, erkennen en serieus nemen van de impact die dit verleden kan hebben door een therapeut of zorgverlener is heel belangrijk voor deelnemers in dit onderzoek.

Het bieden van toegankelijke informatie voor zorgverleners over de Tweede Wereldoorlog, de geschiedenis van collaboratie en de mogelijke impact daarvan is dan ook een voorwaarde voor aansluiting in de zorg. Dit kan ervoor zorgen dat mensen met klachten gerelateerd aan een familiegeschiedenis van collaboratie eerder herkend worden en de zorg beter aansluit.

“Ik heb gesprekstherapie gevolgd. Dat heeft destijds heel erg geholpen, dat iemand de tijd nam en luisterde zonder oordeel over mijn familiegeschiedenis. Dat ik gewoon mijn hart heb kunnen luchten.”

De samenleving en collaboratie

Collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt nog altijd sterk moreel veroordeeld in de samenleving. Met name als er sprake is van (direct) leed voor anderen, zoals bij het doden van mensen of het verraden van Joden. Dit morele oordeel lijkt zich niet direct te vertalen in hoe mensen denken dat ze zouden handelen richting de kinderen van een collaborateur; deelnemers aan het vragenlijstonderzoek zouden nog steeds een kopje koffiedrinken of een klusje doen voor een buurman die het kind is van een collaborateur.

Een deel van de Nederlandse samenleving blijft kinderen van collaborateurs nog steeds veroordelen omwille van het verleden van hun ouders. Een substantieel deel van de deelnemers (ongeveer 18%) geeft aan zich niet prettig te voelen bij het idee dat mensen in publieke functies, zoals politici of burgemeesters, het kind van een collaborateur zouden zijn. Slechts 45% van de mensen geeft aan hier oké mee te zijn. Voor persoonlijke contacten, zoals een vriend of collega, is de groep die zich daar niet prettig bij voelt een stuk kleiner (ongeveer 8%). Ongeveer 56% geeft aan dit oké te vinden.

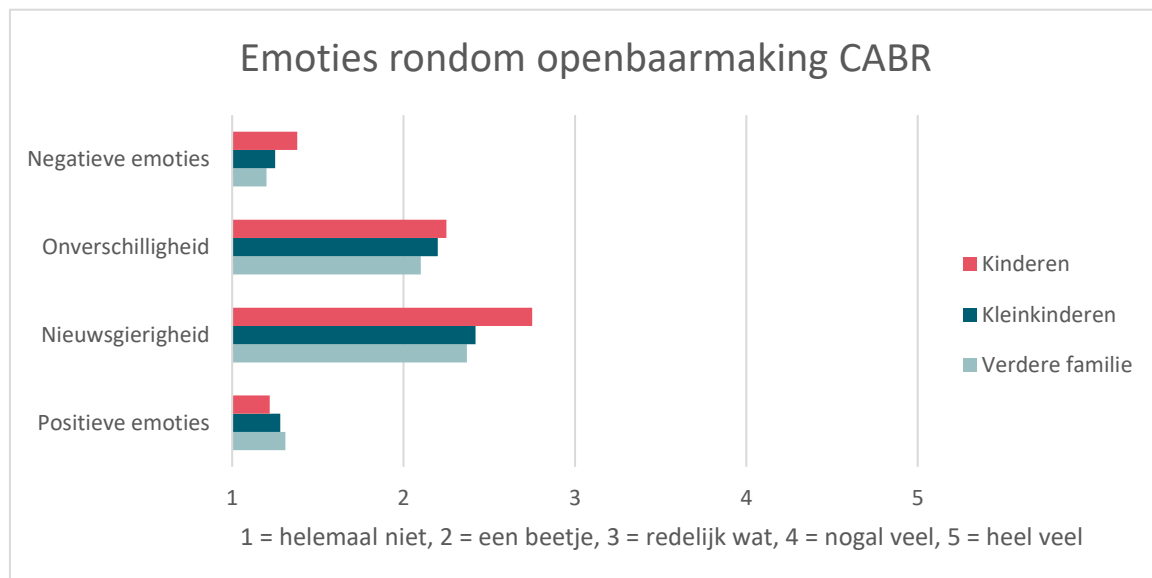
“Het oorlogsverleden van mijn ouders beperkt mijn sociale leven. Ik heb geen vrienden. Ik heb wel kennissen, maar geen vrienden.”

De mogelijke impact van een openbaar CABR

Mensen met collaboratiegeschiedenis

Een groot deel van de mensen met collaboratie in hun familiegeschiedenis heeft nog niet eerder van het CABR gehoord. Gemiddeld genomen roept de openstelling vooral nieuwsgierigheid op onder de deelnemers. Een deel van de kinderen van (vermeende) collaborateurs ervaart spanning en angst rondom de opening van het CABR. In de interviews benoemen sommige

deelnemers dat ze een toename van klachten ervaren en overwegen om hiervoor opnieuw hulp te zoeken. Anderen zien uit naar de openbaarmaking omdat het voor henzelf nieuwe mogelijkheden biedt om onderzoek te doen naar hun familiegeschiedenis, het taboes kan doorbreken en kan zorgen voor betere zorgverlening.

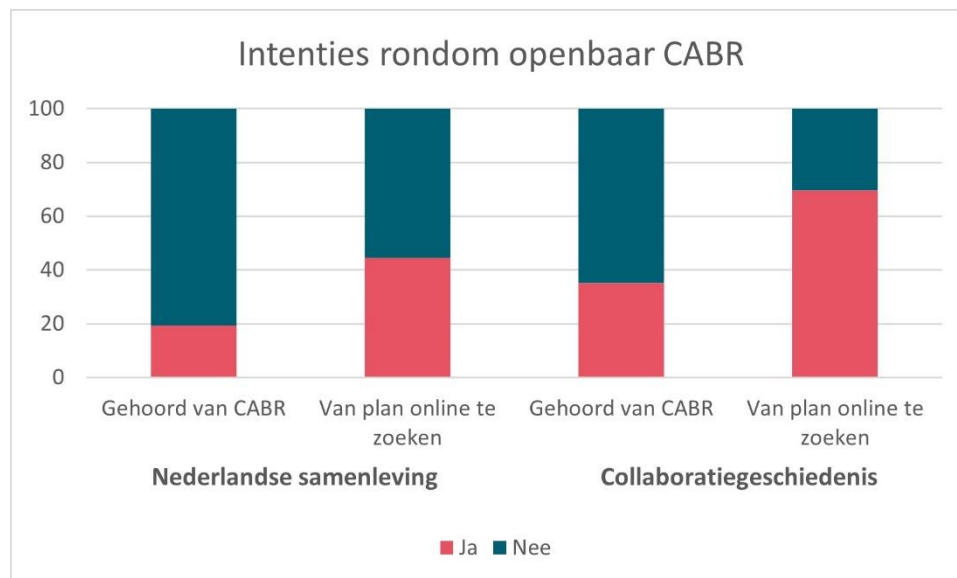

“De arts zag niets vreemds wat de benauwdheid kon verklaren. Hij vroeg door of ik een trauma had meegemaakt of dat er iets was waar ik erg tegenop zag. Ik begon te huilen en vertelde dat ik opzag tegen de archieven die opengaan. De arts zei dat ik mogelijk daardoor veel stress ervaar en continu hoog adem. Dat gebeurt nog heel vaak.”

De Nederlandse samenleving

Uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat ongeveer één op de vijf mensen in de samenleving wel eens eerder gehoord heeft van het CABR. De helft van de deelnemers aan het vragenlijstonderzoek zegt, nu ze weten dat het

bestaat, dat ze misschien, waarschijnlijk of zeker wel iets op te gaan zoeken in het CABR als het digitaal opengesteld is. Ongeveer een derde van de deelnemers geeft aan nieuwsgierig te zijn naar de openstelling.

Aanbevelingen

Bijna tachtig jaar na de bevrijding kan de Tweede Wereldoorlog nog altijd een rol spelen in het leven van kinderen en kleinkinderen van (vermeende) collaborateurs. Op basis van dit onderzoek worden een aantal aanbevelingen gedaan voor een brede groep, zoals organisaties die zich bezighouden met onderwerpen gerelateerd aan de Tweede Wereldoorlog of beleidsmedewerkers, en voor de zorg- en hulpverlening.

Algemene aanbevelingen

- Wees ervan bewust dat de doelgroep van kinderen van (vermeende) collaborateurs heel divers is, zowel in leeftijd als in ervaringen.
- Heb in het begeleiden van het omgaan met doorwerking en emoties aandacht voor de relaties binnen de familie en, naast klachten en trauma, voor veerkracht van mensen.
- Rondom het openbaar worden van het CABR moet specifiek aandacht gegeven worden aan mensen in publieke functies en de impact die sociale media kan hebben. Dit kan bijvoorbeeld door bijeenkomsten met maatschappelijk debat over hoe wij als samenleving omgaan met het collaboratieverleden.

Aanbevelingen voor zorg- en hulpverlening

- Ontwikkel een kennisnetwerk, met name binnen de reguliere zorg, voor zorgmedewerkers die expertise hebben of willen versterken op het gebied van doorwerking van oorlog, naoorlogse generatie problematiek of collaboratie.
- Vergroot de basiskennis over de Tweede Wereldoorlog en de geschiedenis van collaboratie onder zorgverleners. Bijvoorbeeld door middel van laagdrempelige informatie specifiek gericht aan huisartsen en praktijkondersteuners.
- Erken in behandeling de context van familiegeschiedenis en oorlog en neem deze serieus.

Zoekt u hulp of ondersteuning?

Contactpunt Naoorlogse Generaties

Het Contactpunt Naoorlogse Generaties van ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum kan mensen helpen met het zoeken naar de juiste hulp, zoals bijvoorbeeld financiële regelingen, relevante archieven, therapeutenlijsten, lotgenotencontact of meer gespecialiseerde zorg, zoals bij ARQ Centrum'45 of bij het Nederlands Veteraneninstituut. Kijk voor meer informatie op arq.org/kennis/nazorg-contactpunten.

Stichting Werkgroep Herkenning

Daarnaast biedt Stichting Werkgroep Herkenning, die zich op diverse manieren inzet voor deze (klein)kinderen met een

familiegeschiedenis van collaboratie, hulp door middel van onder andere een hulptelefoon, gespreksgroepen en lotgenotencontact. Kijk voor meer informatie op www.werkgroepherkenning.nl.

Regiobijeenkomsten CABR

In het najaar van 2024 worden regionale bijeenkomsten georganiseerd. Er wordt ingegaan op het belang van het laagdrempelig toegankelijk maken van dit archief en op de impact hiervan op nabestaanden van de mensen die in het CABR voorkomen. Kijk voor informatie over de locaties, data en tijden op arq.org/projecten/doorwerking-van-collaboratie.

Dankwoord

Wij bedanken alle deelnemers aan dit onderzoek voor hun deelname en vertrouwen om hun verhaal met ons te delen. Ook bedanken wij Jonna Lind van de ARQ Bibliotheek voor de literatuursearch. De financiering van dit onderzoek kwam tot stand vanuit het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).

Klankbordgroep

Onze dank gaat ook uit naar de leden van de klankbordgroep die gedurende het onderzoek advies en feedback hebben gegeven:
Jeroen Saris (Stichting Werkgroep Herkenning),
Lenie Degen (Stichting Werkgroep Herkenning),
Guido de Kanter (Stichting Werkgroep Herkenning),
Prof. dr. Ismee Tames (NIOD en Universiteit Utrecht),
Joke van Bokkem (ARQ Centrum'45) en
Marieke Kreeftenberg (Nederlands Veteraneninstituut).

Projectteam

ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum heeft het onderzoek uitgevoerd. De betrokken medewerkers waren Dr. Bertine Mitima, Lucia Hoenselaars, Rosa Lena van de Maat en Dr. Anne Marthe van der Bles.

Meer informatie

Het volledige onderzoeksrapport is te vinden op arq.org/projecten/doorwerking-van-collaboratie.